

МОДАЛЬНІСТЬ У ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКИХ АНЕКДОТІВ

Мамедова А. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8014-6872
allmamed@rambler.ru*

Курохтіна А. М.

*старший викладач кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7820-0403
kurohtinaam0106@gmail.com*

Ключові слова: жанр, анекдот, модальність, вербальне аранжування, мовні засоби.

Тексти німецьких анекдотів разом із граматичними формами і синтаксичними структурами організують людське мовлення. Саме вони є об'єктом цього дослідження, а його предметом виступає категорія модальності та мовні засоби її вираження. Актуальність роботи визначається загальною тенденцією та інтересом до вивчення мінітекстів, до яких незаперечно належать й анекдоти. Мета дослідження – комплексний опис мовних засобів категорії модальності в текстах німецьких анекдотів. Цій меті підпорядковані такі завдання: опис жанру у сучасних лінгвістичних дослідженнях; визначення поняття анекдоту; дослідження та опис конститuentів внутрішньої та зовнішньої модальності.

Анекдот як жанр завжди пов'язаний із національною картиною світу; він демонструє зв'язок мислення, мови, культури, до того ж він відображає певну картину світу. До найважливіших характеристик цього жанру відносяться жартівливість спілкування, фольклорність, двоплановість, фатика, наявність ключового компоненту. Модальність описується як семантико-прагматична категорія, що характеризує ставлення мовця до основи висловлення.

Спектр модальних засобів емпіричного матеріалу включає до свого складу форманти внутрішньої і зовнішньої модальності, які в основному виражені морфологічними засобами. Внутрішня модальність заявлена індикативом, кон'юнктивом (представлений переважно претеритальними часовими формами) та імперативом, який виступає маркером спонукальної модальності. Зовнішня модальність маніфестує відношення автора до реальної ситуації. Найбільш часто вона декларується складними предикатами, де першим компонентом виступають модальне дієслово, модальні слова, а також різні частини мови. Анекдоти, як надфразова єдність, часто демонструють симбіоз двох типів, де зовнішня і внутрішня модальність взаємодіють друг з другом. Опис та детальний аналіз мовних засобів категорії модальності на матеріалі німецьких анекдотів складає наукову новизну нашого дослідження. Треба зауважити, що в рамках нашої розвідки ми розглянули категорію модальності та засоби її вираження тільки на прикладі німецьких анекдотів.

MODALITY IN TEXTS OF GERMAN ANECDOTES

Mamedova A. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Teaching a Second Foreign Language
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/ 0000-0002-8014-6872
allmamed@rambler.ru*

Kurokhtina A. M.

*Assistant Professor at the Department of Teaching a Second Foreign Language
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/ 0000-0002-7820-0403
kurohtinaam0106@gmail.com*

Key words: *genre, anecdote, modality, verbal arrangement, language means.*

Texts of German anecdotes, as a language genre, together with grammatical forms and syntactic structures organize human speech. They are the object of this study, and its subject is the category of modality and linguistic means of its expression. The relevance of the work is determined by the general tendency and interest in the study of minitexts, which undoubtedly include anecdotes.

The purpose of the study is a comprehensive description of the linguistic means of the category of modality in the texts of German anecdotes. The following tasks are subordinated to this goal: description of the genre in modern linguistic research; definition of the concept of anecdote; research and description of the constituents of internal and external modality.

Anecdote, as a genre, is always associated with the national picture of the world; it demonstrates the connection of thinking, language, culture, in addition, it reflects a certain picture of the world. The most important characteristics of this genre are humorous communication, folklore, dichotomy, the presence of a key component. Modality is described as a semantic-pragmatic category, as it characterizes the speaker's attitude to the basis of expression. The range of modal means of empirical material includes the forms of internal and external modality, which are mainly expressed by morphological means.

Internal modality is stated by the indicative, the conjunctive (it is represented mainly by preterit temporal forms) and an imperative that acts as a marker of motivational modality. External modality manifests the author's attitude to the real situation. Most often it is declared by complex predicates, where the first component is a modal verb, modal words, as well as different parts of speech. Anecdotes, as a supra-phrase unity, often demonstrate a symbiosis of two types, where external and internal modality interact with each other. The description and detailed analysis of the language means of the modality category on the material of German anecdotes is a scientific novelty of our study. It should be noted that in our research we considered the category of modality and means of its expression only on the example of German anecdotes.

Життя людини не можна уявити собі без сміху та гумору. Саме гумор є психологічною особливістю людини. Саме завдяки йому людина помічає навколишнє середовище, протиріччя, які існують. Безпосереднє відношення до дослідження гумору має питання про жанри. Мовні жанри разом із гра-

матичними формами і синтаксичними структурами організують людське мовлення. Так, М.М. Бахтін стверджує, що жанр являє собою «відносно стійкий в тематичному, комунікаційному і стилістичному планах мовленнєвий твір» [1, с. 159–160]. Традиційно до комічних жанрів відносяться:

грецька комедія, гротеск, буфонада, фарс, пародія, памфлет, епіграма, фейлетон, гумористичне оповідання (анекдот, шванк, фабліо, байка).

Саме тексти німецьких анекдотів є **об'єктом** нашого дослідження, а його **предметом** виступає категорія модальності та мовні засоби її вираження. **Актуальність** роботи визначається загальною тенденцією та інтересом до вивчення мінітекстів, до яких незаперечно належать й анекдоти. **Метою** нашого дослідження виступає комплексний опис мовних засобів категорії модальності в текстах німецьких анекдотів.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**, як:

- опис поняття «жанр» у сучасних лінгвістичних дослідженнях;
- визначення поняття анекдоту;
- дослідження та опис конститuentів внутрішньої та зовнішньої модальності на матеріалі німецьких анекдотів.

Матеріалом дослідження стала авторська картотека обсягом 450 текстів, створена шляхом цілеспрямованого пошуку у відкритих інтернет-сайтах.

Методи дослідження цілком підпорядковані завданням. Вони ґрунтуються на системному підході до вивчення категорії модальності, що й передбачає використання методу загальної вибірки, функціонально- та структурно-граматичного аналізу, а також елементів кількісних підрахунків.

Перш ніж звернутися до категорії модальності, розглянемо саме поняття «анекдот». Анекдот, як жанр, завжди зв'язано з національною картиною світу; він демонструє зв'язок мислення, мови, культури, до того ж він відображає певну картину світу. Досить часто він виступає як маркер ціннісних установок суспільства. Під сучасним анекдотом традиційно розуміють «коротке усне смішне оповідання про вигадану подію з несподіваною дотепною кінцівкою, в котрій діють постійні персонажі, відомі всім носіям мови» [2, с. 20]. Німецькі лексикографічні джерела трактують анекдот як «коротку, в більшості жартівливу історію, яка дуже влучно характеризує особистість, соціальні прошарки суспільства, епоху тощо» [3].

В.І. Карасик зазначає, що до найважливіших характеристик цього жанру відносяться жартівливість спілкування, фольклорність, двоплановість, фатика, наявність ключового компоненту, що має предметний або понятійний характер, оцінну і/або аргументативну природу. Він співвідносить текст конкретного анекдоту з типовими текстами цього жанру [4, с. 144–153].

Феномен модальності має досить багату історію у наукових розвідках. У мовознавстві модальність виступає як одне з центральних понять. Вона маніфістується як «один із найважливіших і провідних аспектів речення й висловлення» [5, с. 131].

На думку А.П. Загнітка, модальність служить як «опора на визначення реальності / нереальності дії» [6, с. 115]. Підсумовуючи наявні погляди, ми будимо спиратися на думку, що модальність описується як семантико-прагматична категорія, що характеризує ставлення мовця до основи висловлення [7, с. 59; 8, с. 6–12].

Аналіз фактичного матеріалу дає нам право стверджувати, що в текстах анекдотів задекларовані два види модальності: внутрішня, до якої відносяться індикатив, кон'юнктив та імператив, та зовнішня, яку складають стійкі словосполучення, модальні слова й частини мови, що виконують їхню функцію [9, с. 237]. Відразу зауважимо, що імператив ми будемо розглядати як конститuent внутрішньої модальності.

У текстах анекдотів модальність розподіляється у спосіб (таблиця 1):

Таблиця 1

Модальні засоби в текстах анекдотів

МОДАЛЬНІСТЬ	КІЛЬКІСТЬ	
Внутрішня	242	54%
Внутрішня + Зовнішня	125	28%
Зовнішня	83	18%
Разом	450	100%

Найбільш продуктивною в текстах анекдотів виступає внутрішня модальність (54%). Це можна пояснити тим, що анекдот завжди є своєрідною розповіддю, історією, прагненням донести інформацію до слухача чи читача. Ця інформація, як правило, має пряме або опосередковане відношення до реальної дійсності.

Внутрішня модальність заявлена **індикативом**: *Die 5 Geheimnisse einer funktionierenden Beziehung: Es ist wichtig einen Mann zu finden, der im Haushalt mithilft, der von Zeit zu Zeit kocht, aufräumt und noch einen Job hat. Es ist wichtig einen Mann zu finden, der dich zum Lachen bringt. Es ist wichtig einen Mann zu finden, auf den du dich verlassen kannst und der nicht lügt. Es ist wichtig einen Mann zu finden, der gut im Bett ist und der gerne Sex mit dir hat. Es ist ganz wichtig, dass sich diese vier Männer nicht kennen!* У цьому анекдоті ми спостерігаємо, що завдяки індикативу в тексті анекдоту описані життєві ситуації, які є досить типовими для повсякденного життя.

Кон'юнктив зустрічається менш часто. Як правило, вживання умовного способу використовується для вираження умовно-бажаної дійсності: *Kommt ein Mann in den Buchladen uns sagt: „Ich hätte gerne das Buch „Die ÜÜberlegenheit des Mannes“, wo finde ich das?“ / Verkäuferin: „Phantastische Geschichten und Utopien finden Sie im unteren Stock!“* У текстах анекдотів кон'юнктив

представлений переважно претеритальними часовими формами. Вони вживаються в текстах, які виражають можливість дії, що суперечать дійсності: *Eines Tages tue ich so als wäre ich schwul. / Dann freunde ich mich mit ganz vielen Frauen an. / Wenn wir so richtig vertraut miteinander werden / und die Frauen es am wenigsten erwarten, dann BÄM... / schlafe ich mit deren Männern.* Кон'юнктив досить часто виступає як особисте ставлення людей до можливих подій: *Zwei Senioren sitzen auf der Parkbank. / Ein junges Mädchen im Minirock geht aufreizend vorbei. / Meint der eine: Ach, man musste wieder zwanzig sein! / Darauf der andere: Du bist verrückt! Nochmal 45 Jahre auf der Rente warten!*

Але приймаючи до уваги те, що анекдоти являють собою розповідь у формі монологу чи діалогу, зрозумілим є й те, що умовний спосіб досить часто використовується для аранжування непрямой мови: *Chef: „Warum haben Sie bei der ganzen Belegschaft rumerzählt, ich sei mal eine Frau gewesen und jetzt zu einem Mann um operiert worden?“ / Angestellter: „Sie haben mir doch selber gesagt: „Ich war 'ne Sie“. / Chef: „Mein Gott! Ich habe gesagt: „Ich warne Sie!“* Таке використання умовного способу полегшує сприйняття інформації та економить мовні засоби: *Warum sollten Frauen über 30 nicht mehr verstecken spielen? / Weil die keiner mehr sucht!*

Задекларовано в текстах анекдотів і імператив, який виступає маркером спонукальної модальності. Найбільш частотним є наказовий спосіб в анекдотах, які побудовані у формі діалогу: *Die Hebamme kommt mit Drillingen im Arm auf den jungen Vater zu und sagt: / Rauchen Sie in Ruhe Ihre Zigarette, ich gehe inzwischen die anderen holen.*

Іноді імператив вживається в досить цікавій формі, у формі лише неозначеної форми дієслова, тим самим підкреслюючи розмовний характер анекдоту як жанру: *Bankräuber zum Kassier: / –Bitte Geld einpacken. Eine Pistole ist auf Sie gerichtet! Kassier zum Bankräuber: / Bitte lächeln. Eine Kamera ist auf Sie gerichtet.* Треба також зауважити, що імператив у чистому вигляді фактично не зустрічається. Він працює в основному з індикативом: *Sie: „Schatz, mach mir bitte ein Kompliment!“ / Er: „Du hast einen fantastischen Mann!“*

Поряд із внутрішньою модальністю досить різноманітно представлена і зовнішня модальність (18%). Зовнішня модальність маніфестує відношення автора до реальної ситуації. Найбільш часто вона декларується складними предикатами, де першим компонентом виступає модальне дієслово. Аналіз фактичного матеріалу дає нам можливість стверджувати, що в текстах анекдотів задекларовано весь спектр модальних дієслів: – *Worin unterscheidet sich ein Mann von einem PC? / – Dem PC **musst** du alles nur einmal sagen. ///*

*–Papi, warum hast du eigentlich Mami geheiratet? / – Siehst du; Ingrid, die Kinder **können** es auch nicht verstehen“. // Will ja nicht sagen, dass ich morgens nach dem Aufstehen etwas träge bin, aber der Bewegungsmelder reagiert nicht! //Gott fliegt über Afrika, und weil er gut gelaunt ist, denkt er sich: „Ich werde hundert Afrikanern einen Wunsch erfüllen“. Er fragt den ersten Schwarzen: „Was wünschst Du dir?“ Der Schwarze antwortet: „Ich **möchte** weiß werden“ Der Wunsch wird erfüllt. Auch der zweite, dritte, vierte... wünscht sich das gleiche. Dann fragt Gott den Allerletzten: „Und was wünschst du dir?“ Der Schwarze: „Ich wünsche mir, dass alle wieder schwarz werden“ ... // „Hier, gegen ihre Kopfschmerzen. Jeden Morgen eine Tablette in Wasser auflösen und in einer Woche kommen Sie nochmal in die Sprechstunde!“ / „**Soll** ich die aufgelösten Tabletten dann mitbringen? Herr Doktor?“* Формантами зовнішньої модальності заявляють себе і модальні слова: – *Wie zeigt ein Mann, dass er Zukunftspläne äne macht? / – Er kauft zwei Kisten Bier. **Sehr gut** für den Anfang! // Zwei Elefanten sehen zum ersten Mal einen nackten Mann. Sagt der eine Elefant zum anderen. „Wie kriegt der **eigentlich** das Essen in den Mund?“* Так у першому анекдоті слова *sehr gut* позитивно марковані, у той час як *eigentlich* скоріш має нейтральну конотацію.

Досить часто зовнішня модальність декларується модальними словами *doch, so*, підсилювальною часткою *zu*: – *Hans, was hast du nur dabei gedacht? / – Aber warum, Vogel auf eurer Hochzeit freizulassen ist doch romantisch. / –Ja, Hans, aber doch nicht Straße // Neben einem erschrockenen Fußgänger hält mit kreischenden Bremsen ein Sportwagenfahrer: / –Wie komme ich zum Friedhof? / –Ganz einfach! Fahren Sie nur so weiter!*

Окрім перерахованих модальних засобів, як маніфестанти зовнішньої модальності можуть заявляти себе різні частини мови, на кшталт: прикметники у найвищому ступені: – *Du bist netteste und allerschönste Frau, die ich je getroffen habe? / – Ach, komm, du willst mich doch nur ins Bett kriegen? / – Und intelligent bist du auch noch.* У цьому анекдоті некоректні фрази та інтенції вуалюються чудовими характеристиками. Тобто ми спостерігаємо евфемізм, що також є одним із проявів зовнішньої модальності.

Цікавим, на наш погляд, є суміщення досить жорсткого контексту анекдоту і вживання власного в зменшувально-пестливій формі: *Fritzchen gibt seiner Omi zum 80ten Geburtstag eine sehr edle Klobürste. / Nach ein Paar Tagen kommt Fritzchen zum Besuch und sieht die Klobürste nicht mehr. / Fritzchen: „Oma, wo hast du die Klobürste hingetan?“ / Daraufhin Oma: „Ach weiß du Fritzchen, die Klobürste hat mir nicht so gut gefallen. Da nehme ich doch lieber lopapier. / Das kratzt nicht*

so“. Так не дивлячись на те, що бабуся не зрозуміла добрий намір свого онука, і на те, що його подарунок вона використала не за призначенням, вона все рівно продовжує називати його пестливим ім'ям, демонструючи тим самим своє прихильне відношення до нього.

Анекдоти, як надфразова єдність, часто демонструють симбіоз двох типів, де зовнішня і внутрішня модальність взаємодіють: – *Was will Ihr Sohn denn einmal werden? / – Entweder Pastor oder Jurist. / – Und wovon hängt das ab? / – Er blättert gerade in den Archiven und versucht herauszufinden, ob mehr geheiratet oder geschieden wird! /// Immer wieder hört man, dass Männer klüger seien als Frauen. Und doch hat es noch nie eine Frau gegeben, die einen Idioten bloß wegen seiner guten Figur geheiratet hätte.*

Так, у поданих текстах ми зустрічаємо прояви як внутрішньої (індикатив, кон'юнктив), так і зовнішньої (модальне дієслово *wollen*, модальні слова *doch*, *bloß*, порівняльний ступінь прикметника) модальності.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що спектр модальних засобів емпіричного матеріалу включає до свого складу не тільки форманти внутрішньої, але й зовнішньої модальності, які в основному виражені морфологічними засобами. У рамках нашої розвідки ми розглянули категорію модальності та засоби її вираження тільки на прикладі німецьких анекдотів. Перспективним, як нам здається, було б дослідити та порівняти засоби вираження категорії модальності на прикладі не тільки німецьких, але й інших анекдотів германської групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблема речевих жанров. *Бахтин М.М. Собр. Соч.* Москва : Русский словарь. 1996 Т. 5 С. 159–206. URL : http://philologos.narod.ru/bakhtin/bakh_genre.htm.
2. Шмелева Б.Я., Шмелев А.Д. Русский анекдот: Текст и речевой жанр. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 144 с.
3. Duden Bedeutungswörterbuch. URL : <https://www.duden.de/rechtschreibung/Anekdot>.
4. Карасик В.И. Анекдот как предмет лингвистического изучения. *Жанры речи.* Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. С. 144–153.
5. Михайлов Л.М. Коммуникативная грамматика немецкого языка. Млсква : Высшая школа, 1994. 256 с.
6. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
7. ТФГ: Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность. Ленинград : Наука, 1990. 263 с.
8. Dieling K. Zur Funktion von Modalwörtern in Aufforderungen. *Deutsch als Fremdsprache.* 1988. № 1. S. 6–12.
9. Тестелец Я.Г. Введение в общий синтаксис. Москва : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. 800 с.

REFERENCES

1. Bakhtin, M.M. (1996) The problem of speech genres [Problema rechevykh zhanrov] : Coll. Op. Moscow : Russian Dictionary, Vol. 5, P. 159–206.
2. Shmeleva, B. Y., Shmelev, A. D. (2002) Russian anecdote : Text and speech genre. [Russkiy anekdot: Tekst i rechevoy zhanr] : Moscow: Languages of Slavic Culture, P. 144.
3. Duden Explanatory dictionary [Tolkovyy slovar'] : // <https://www.duden.de/rechtschreibung/Anekdot>
4. Karasik, V.I. Anecdote as a subject of linguistic study [Anekdot kak predmet lingvisticheskogo izucheniya]. *Genres of speech* : Saratov: Publishing house of GosUNTs "College", P. 144–153.
5. Mikhailov, L.M. (1994) Communicative grammar of the German language [Kommunikativnaya grammatika nemetskogo yazyka] : Moscow : Higher school, 1994, P. 256.
6. Zagnitko, A.P. (2001) Theoretical grammar of the Ukrainian language [Teoretychna hramatyka ukrayins'koyi movy]. *Syntax* : Donetsk, DonNU, P. 662.
7. TFG (1990) Theory of functional grammar [Teoriya funktsional'noy grammatiki] *Temporality. Modality* : Lviv: Nauka, P. 263.
8. Dieling, K. (1988) On the function of modal words in requests. *German as a foreign language* : № 1, P. 6-12.
9. Testeleets, Y.G. (2001) Introduction to general syntax [Vvedeniye v obshchiy sintaksis] : Moscow : Ros. state humanizes. un-t, P. 800.